

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО СЛАВЯНСКИ ЛИТЕРАТУРИ**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА
ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.1. ФИЛОЛОГИЯ,
ДОКТОРСКА ПРОГРАМА „ЛИТЕРАТУРА НА НАРОДИТЕ НА
ЕВРОПА, АМЕРИКА, АЗИЯ, АФРИКА И АВСТРАЛИЯ“ –
ИСТОРИЯ НА ПОЛСКАТА ЛИТЕРАТУРА

НА ТЕМА:

**ТЕЛЕСНОСТ И ГРАНИЧНОСТ В ПОЕЗИЯТА
НА ЕУГЕНИУШ ТКАЧИШИН-ДИЦКИ**

ДОКТОРАНТ:

**ВЕНЕСА КРАСИМИР
НАЧЕВА**

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

**ПРОФ. ДФН ПАНАЙОТ ДИМИТРОВ
КАРАГЪЗОВ**

СОФИЯ, 2024

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедра „Славянски литератури“ към Факултета по славянски филологии на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ от 01. 07.2024 г.

Дисертационният труд се състои от списък на използваните съкращения, въведение, четири глави, заключение и библиография. Общият му обем възлиза на 216 страници, от които 12 библиография (168 единици на български, английски и полски език).

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на

Научно жури:

Доц. д-р Ани Бурова
Доц. д-р Добромир Григоров
Проф. д.ф.н. Маргрета Григорова
Доц. д-р Камен Риков
Доц. д-р Остап Сливински

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в 156 кабинет в сградата на Ректората на СУ „Св. Климент Охридски“.

Съдържание

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ.....	4
ВЪВЕДЕНИЕ.....	6
ПЪРВА ГЛАВА. ТЕОРИИ ЗА ТЕЛЕСНОТО И ГРАНИЧНОТО.....	17
Концепции за тялото и телесността.....	19
Представи за границата и граничността.....	23
Български и полски теоретични и художествени представи за телесността и граничността.....	26
ВТОРА ГЛАВА. ТЯЛОТО В ГРАНИЧНИ(ТЕ) СИТУАЦИИ.....	34
Полски концепти за граничността на тялото	34
Гранична ситуация: съществуването в гранична ситуация.....	39
Гранична ситуация: смърт.....	50
Гранична ситуация: борба.....	57
Гранична ситуация: вина.....	72
ТРЕТА ГЛАВА. „ВСИЧКИ ВЪЗМОЖНИ ТЕЛА“.....	84
Лирическият Аз.....	87
Майката.....	104
Бащата.....	119
Богът.....	124
Норвид.....	128
Родът.....	130
Приятелите/ Любовниците.....	140

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. „ГРАНИЧНИ“ ПРОСТРАНСТВА.....	149
Домът.....	155
Стаята.....	164
Тоалетната/ Клозетът/ и Нужникът	167
Публичните домове	173
Библиотеката.....	177
Гарата.....	179
Болницата/ Психиатрията.....	181
Църквата.....	185
Градът.....	190
Гората.....	193
Гобището.....	196
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	202
БИБЛИОГРАФИЯ.....	207

ВЪВЕДЕНИЕ

Осезателният интерес към тялото в хуманитаристиката и литературата на славяните в края на XX и началото на XXI в. е провокиран от продължителното negliжиране и унифициране на индивида по време на тоталитарните режими. Започнал като век на масите, европейският XX в. бързо се изражда във век на диктаторите и диктатурите, които в името на класата и/или расата се стремят да разширяват държавните граници, да уеднаквяват своите поданици и да преследват другостта във всичките ѝ проявления.

Смяната на политическата парадигма в Полша след 1989 г. видимо променя и отношението към тялото и другостта. Въпреки премахването на социалистическите ограничения и табута, свързани с човешкото тяло и различието, обществената нагласа към тях в Полша продължава да е нееднозначна. Изразител на хората, поставени в гранични ситуации, става Еугениуш Ткачишин-Дицки (1962).

Роденият на полско-украинското пограничие в семейство, говорещо хахляцки (неофициално название за диалектен говор в областта Подлаше) —, т.е. смесен полско-украински език, поет с украински корени Е. Ткачишин-Дицки превръща периферията (в пряк и преносен смисъл) в централен топос на своето творчество. Тя става основа и отправна точка на търсенията на лирическият му Аз, акумулиращ множество автобиографични черти. Чрез поезията си Еугениуш Ткачишин-Дицки създава локален наратив и изразява интересите на една маргинализирана обществена група. Той представя „другостта“, но не иска нейната „диктатура“, а равноправието ѝ с останалите; изразява идеята, че Другият/Особеният трябва да бъде приет като равноправен член на обществото.

Поетът публикува от 1990 до 2023 г. 15 самостоятелни стихосбирки и 5 поетически сборника, обединяващи различни стихотворения, издавани през годините. От 2008 г. досега поезията му е преведена на десет езика; отличена е с голям брой литературни награди и са ѝ посветени множество монографии, критически статии и изследвания. Важни за рецепцията на полския поет в България са стихосбирката „Това тяло можеше да бъде мое“ (2017) със съставител, преводач и автор на предговора Панайот Карагъзов и студията „Диалози с (не) моето тяло в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки“ (2021) на Димитрина Хамзе.

Какво представляват „тялото“ и „границата“, как те се съотнасят към „телесността“ и „граничността“ и как си взаимодействат са част от въпросите, които провокират настоящото изследване.

Съществуващите различни подходи към тялото водят до нуждата от по-прецизно дефиниране на понятията „тяло“ и „телесност“, с които изследването ще си служи при анализа на конкретния художествен материал. Тялото следва да се разбира не само посредством физическите си характеристики на материя, към която се съотнася съзнанието, но според феноменолога Морис Мерло-Понти и като термин, означаващ „система от системи, посветена на изследването на един свят и способна да се движи в пространството [...] по-скоро притежава от разстояние този свят, отколкото да е притежавана от него“ (Merleau-Ponty 1964: 67).

Телесността е видяна като активно действие, чрез което се проявява тялото, но от феноменологична перспектива и като елемент от преживяването на себе си в телесен аспект. В представените възгледи за тялото и телесността, посредством които феноменологията променя представите за тях, изпъква обвързаността на телесното с граничното. Посочената от феноменолозите роля на

тялото като пресечна точка на външния свят и света на човека разкрива качеството му да бъде гранично.

При интерпретацията на границата и граничността настоящият труд се основава върху дефинициите на Гергана Динева. Според нея границата следва да се разбира не само като предел, но и като начало. Тя разделя, но в момента на разделянето свързва, защото е свършек на едно, но едновременно с това точка на зародиш на друго. Разположена е в пространството „между“. Тази динамика „на свързваща/и/разделяща, на прехождаща и от/веждаща“ – на границата – „в нейното разгърнато действие“ (Динева 2006: 29) е именно граничността.

Предмет на настоящото изследване е целокупното поетическо творчество на Еугениуш Ткачишин-Дицки, публикувано в периода 1990–2023 г. Анализирането на цялостното му творчество е необходимо с оглед на спецификата на поетиката му, отличаваща се с многократно повторение на думи, изрази и цели фрази, преминаващи през годините от стихотворение в стихотворение.

Обект на дисертационния труд е функционирането на категориите телесност и граничност и породените между тях връзки в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки. В хода на дисертационния труд се проследяват формите на тялото с особен оглед на ситуирането му в т.нар. гранични ситуации (по теорията на немския философ и психиатър Карл Ясперс), както и формите, възникнали във взаимодействието на тялото с Другия и със света, анализирани в хода на настоящото изследване чрез постулатите на феноменолога Морис Мерло-Понти. Дисертационният труд прави топоанализ на представените в поезията пространства и изследва връзката между тях и тялото. По този начин се проследява тяхното взаимно функциониране и взаимоизграждане, като при анализа им се използват пространствените теории за хетеротопите на Мишел Фуко и не-местата на Марк Оже.

Изследването **не** си поставя за цел да докаже връзката между творчеството на писателя и регионализма, тъй като приема тази обвързаност за безспорна с оглед на множеството споменавани в стихотворенията реално съществуващи топоними от пограничните територии между Полша и Украйна. Дисертационният труд **не** проследява връзката на поета с регионализма и поради това, че я възприема като директно, а не метафорично проявление на идеята за граница и граничността, което не е фокус на труда.

Хипотезата, която дисертационният труд цели да докаже, е, че телесността и граничността са форми на действие, динамични проявления на тялото и границата в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки и тяхното разграничение е невъзможно. Това е така, защото, от една страна, телесността непрекъснато провокира границата и измества нейните параметри, правейки я граница в действие, тоест граничност, а от друга страна, пропускливостта на границата създава условия за разширяване на тялото и излизането му от строго установените форми, което активира неговата действеност, тоест неговата телесност. По този начин тялото едновременно се превръща в граница между вътрешното и външното, но и премахва това ограничение, излизайки отвъд него посредством своята телесност.

Целта на настоящия дисертационен труд е да защити изказаната по-горе хипотеза чрез анализ на поетическите текстове на полския поет. Като научноизследователски методи са използвани анализ и синтез, както върху теоретичния материал от научните полета на феноменологията, психоанализата, изследванията на пола и куйър изследванията, така и върху събрания емпиричен материал, сбор от издадените стихотворения на Е. Ткачишин-Дицки в рамките на посочения период. Прилагането на няколко различни, но допълващи се теории към изследването на поезията на полския поет е обусловено от спецификата на разглежданата поетика, както и от същността на анализираната проблематика, която в края на XX и през

XXI в. се превръща в обект на засилен интерес от страна на много, често свързани помежду си, научни области.

ПЪРВА ГЛАВА. ТЕОРИИ ЗА ТЕЛЕСНОТО И ГРАНИЧНОТО

Първа глава от дисертационния труд разглежда и обобщава различни теории за тялото и телесността, както и за границите и граничността, появили се през XX в. и намерили своето развитие през XXI в.

Трудът мисли творчеството на поета като художествен израз на обвързаността между телесното и граничното и приема за неин признак флуидността, открояваща се както на структурно, така и на съдържателно ниво в текстовете му. За конкретни проявления на тази обвързаност изследването приема преливането на едни и същи теми и мотиви от едно стихотворение в друго, затрудненото разграничаване на отделните образи, както и характерните за тази поезия проблеми за идентичността (наследственост, памет, бездомност), любовта и смъртта, породени от липсата на стабилност в поетическия свят. С цел изясняване на същността на телесното и граничното, трудът прави опит да проследи теориите, които приема за най-приложими към темата на настоящото изследване.

Концепции за тялото и телесността

Основополагаща за дисертационния труд се явява теорията на френския феноменолог Морис Мерло-Понти за тялото, според която то извършва посредничество между съзнанието и света. Във философското му разбиране тялото се явява източникът на психическите светове на субекта, но и средство за общуване със света. Телесното преживяване на света и актът на докосването откриват субекта за самия себе си и за другите. Това заличава границите между вътрешното и

външното и превръща тялото в „посредник в разбирането на света“¹ (Merleau-Ponty 2005: 169). Посочените му характеристики са съществени за дисертационния труд и приложими към изобразеното в поезията на Е. Ткачишин-Дицки тяло.

Друга много важна за теорията на М. Мерло-Понти и свързана с тялото тема е тази за сексуалността. В разбирането си относно нея феноменологът се доближава до някои от възгледите на Зигмунд Фройд, приемайки сексуалния живот за много важен елемент от съществуването. Тази обвързаност показва необходимостта от анализирането и на сексуалността (чието осъществяване се извършва в и посредством тялото) за цялостното разбиране на идентичността, защото тя се явява нейно проявление.

За анализа на поезията на Е. Ткачишин-Дицки съществени се оказват представите за тялото и за обвързаността на детето и родителите (най-вече телесната обвързаност с майката) на Юлия Кръстева. По отношение на идеите на изследователката, в които тя изказва съмнение изобщо за възможността за съществуването на чисто женско писане, Амелия Личева предлага „да се говори за теорията на Ю. Кръстева като за теория на маргиналността, а не за женствеността“ (Личева 2002: 260). Това твърдение подчертава възможността теорията на френската критичка да бъде мислена като приложима и към поезията на полския поет.

Последното десетилетие на ХХ в. се свързва с третата вълна на феминизма, която се фокусира върху същността и представянето на различни малцинства – етнически, полови, сексуални. Мисленето в опозиции отслабва и традиционните дихотомии като мъж/мъжко – жена/женско се подлагат на съмнение. Споменатата тематика попада в центъра на новите търсения, които обособяват областта на

¹ Цитираните стихотворения и критически текстове, освен в случаите, когато е цитиран издаден български превод на друг преводач, са в мой превод, В. Н.

изследванията на пола (*Gender Studies*). Те изграждат общо поле на интереси с куийър изследванията. Настоящият труд открива сходства в идеите на куийър теорията за равноправието и превръщането на не-нормалността в алтернативност и представените експлицитно и имплицитно подобни послания в поезията на Е. Ткачишин-Дицки. Трудът приема концепциите на Джудит Бътлър за вътрешната нестабилност на половата идентичност (вж. Бътлър 2003), както и тези на куийър изследователи относно флуидността на сексуалната идентичност за напълно приложими към представите за телесност в поезията на полския поет.

Представи за границата и граничността

През 90-те години на XX в. с падането на Берлинската стена и „отварянето“ на затворената и ограничена преди това Източна Европа започва процес на преосмисляне на конструирането и утвърждаването на границите както във физическия им териториален смисъл, така и като ментална категория. С преначертаването им интересът се измества от универсалното към локалното, от центъра към периферията.

С периферията, разбрана в най-широк смисъл, е свързано и творчеството на Еугениуш Ткачишин-Дицки. Периферията е вдъхновител и основен обект на повечето негови стихотворения. Теми като преодоляването на границите, травмата, паметта, идентичността могат с пълна сила да бъде съотнесени към творчеството на Дицки.

Иманентната за образите на Е. Дицки другост е явна форма на граничност, тъй като едно от метафоричните значения на понятията „граница и пограничие се свързва с оценъчните прилагателни „друг“, „чужд“, „свой“, „наш“ (понякога означаващи по-силна оценка, изразена в опозицията превъзходство – малocenност)“ (Próchnicki 2012: 36–37).

Като възможно проявление на границата литературознанието приема също и различните аспекти от теорията на К. Ясперс за граничните ситуации като тези за „болката, страданието, удоволствието, смъртта, еротиката, сексуалността, насилието, глада, лудостта“ (Olejniczak 2010: 94).

Концепцията на немския философ и психиатър за граничните ситуации и възможната трансгресия на личността, попаднала в тях, се превръща в основополагаща за настоящото изследване. Образът на тялото в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е в перманентно състояние на различни гранични ситуации, които трябва да премине, отстоявайки своята другост. Именно чрез тях, според теорията на К. Ясперс, се изявява истинската същност на личността.

Български и полски теоретични и художествени представи за телесността и граничността

Тялото и телесността се превръщат във важна тема и в българската хуманитаристика след 1989 г. Това телесно разкрепостяване след преломната дата намира пряк израз както в художествените текстове, така и в различни критически изследвания.

В книгата си „Героичното тяло“ (2017) Милена Кирова изследва телесните представи и акцентира върху един подценяван момент в мисленето за него, а именно разликата в християнското и еврейското схващане за тялото. Изследователката подчертава, че според Еврейската Библия сексуалността на тялото не е в резултат на падение, а на познание и че „тялото не е маловажно в сравнение с душата, а единствената възможност да се изпълни свещеният договор, постулиран многократно от Бог“ (Кирова 2017: 18). Тази представа за тялото като

ценност и като медиатор между земното и божественото намира своето проявление в творчеството на полския поет.

Важен момент от мисленето за тялото в полска среда е извеждането на тайни джандър кодове, разкриващи скрити хомосексуални послания в художествените текстове, извършено от пионера в хомосексуалните изследвания в Полша Герман Риц. Той приема за тайни знаци загадъчния характер на текста, препратки към традиционни образи, свързани с въпросите за пола, както и асоциации с реалното съществуване на автора. Дисертационният труд приема, че такива характеристики могат да се открият и в поезията на Е. Ткачишин-Дицки.

С разпада на големите наративи през 90-те години на XX в. и заместването им от личните („малки“) истории се наблюдава процес на разколебаване на понятия, приемани преди това за общовалидни. Тяхното значение започва да придобива все по-личностни черти. Пример за подобен тип заместване на универсалното разбиране с индивидуалното е важната за славяните представа за границите на Средна Европа, коментирана от Ани Бурова в увода към книгата „Средна Европа в три есета“ (2020), в която изследователката подчертава, че неустойчивостта им „се задълбочава от преди всичко (авто)биографичната логика на определянето им; понякога тя е с измеренията буквално на субективна произволност“ (Бурова 2020: 13). По този начин отделният индивид претворява външния свят, а границите се превръщат в места на памет, при които личните преживявания и спомени изместват историята.

Представителни за споменатата засилена лична памет пространства са пограничните територии, около които се образува т.нар. „феномен пограничност“ (вж. Grigorowa 2013), характеризиращ се с мотивите за затруднената самоидентификация, засилената роля на паметта, разколебаната представа за родината, важността на езика и др., които са същностни и за поезията на Е. Ткачишин-Дицки.

ВТОРА ГЛАВА. ТЯЛОТО В ГРАНИЧНИ(ТЕ) СИТУАЦИИ

Втора глава проследява темата за тялото в полската култура и литература, фокусирайки се върху най-значимите ѝ проявления. В главата също така се разглеждат телесните модуси, чрез които функционира тялото в поезията на Е. Дицки, и тези модуси се анализират като възможни прояви на телесността в „граничните ситуации“.

Темата за тялото не е нова за полската художествена словесност и макар и ограничавана през отделни културни периоди, тя присъства в цялостния развой на полската литература, като се фокусира върху едно от проявленията на тялото и го развива, а не реализира възможността всички тези културни нагласи относно него да съществуват едновременно в дадено творчество и да създават различни образи на тялото.

Тясно свързан с темата за тялото и телесността в съвременната полска литература е Еугениуш Ткачишин-Дицки, в чието творчество различните техни проявления често съществуват едновременно. Те активират проблеми от най-висш порядък, сред които тези за идентичността, за морала, за познанието и самопознанието и др., които се превръщат в същностни за поезията на полския поет.

В тази си част изследването цели да докаже хипотезата, че чрез представените в стихотворенията на Е. Дицки образи на тялото, намиращи се в граничните ситуации (да преживяваш осъзнато положението си в граничните ситуации на смърт, борба, вина), то успява да достигне до състояние на възможна екзистенциална реализация, наречена от К. Ясперс *Existenz*.

Гранична ситуация: съществуването в гранична ситуация

Формите на „тялото-поле на познание и самопознание“; „не мое тяло“ и „тялото-памет“, проявяващи се в поезията на Е. Ткачишин-Дицки, могат да се приемат за варианти на първата гранична ситуация, тъй като чрез тях, подобно на преживяванията в граничната ситуация, се стига до себепознанието.

Осъзнатото съществуване на тялото в споменатите негови проявления в поезията на Е. Ткачишин-Дицки го води до разбирането на това, че се намира постоянно в гранични ситуации, вследствие на което то успява да извърши прехода към максимална автентичност. Граничната ситуация и телесността успяват да предизвикат това възможно себепостигане.

В труда си „Видимото и невидимото“ М. Мерло-Понти подчертава, че „[п]лътноста на тялото, без изобщо да си съперничи с онази на света, напротив, е единственият начин, който аз имам, за да отида в сърцевината на нещата“ (Мерло-Понти 2000: 142). Осъзнатото съществуване в дадена гранична ситуация постига същото.

Гранична ситуация: смърт

Смъртта е обективен факт, но има два случая според теорията на Карл Ясперс, при които човекът я преживява като гранична ситуация. Това се случва в моментите на „смърт на любим човек“ или тези на „моята собствена смърт“. Тези две ситуации намират своето отражение в поезията на Е. Ткачишин-Дицки и поспециално в проявленията на „болното“ и „умиращото тяло“.

Мотивът за болестта е представен експлицитно в творчеството на полския поет чрез образите на най-близката на Аза, неговата майка, на неговите приятели-любовници, както и имплицитно в образа на самия лирически субект. От казаното

дотук можем да направим извода, че мотивът за болестта е тясно обвързан с този за любовта във всичките ѝ проявления. Болното тяло в поезията на Е. Дицки е обичаното тяло, което е поело в различна степен на напредналост към смъртта.

Страданието на най-близките е равносилно на собственото, а това създава предпоставки за доближаване към собствената същност и се явява вид себепостигане, тъй като според К. Ясперс „[к]огато човек е нещастен, ще бъде по-лесно да бъде себе си, отколкото когато е щастлив“ (Jaspers 1970: 203).

Обвързаността между телата в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е един от основните мотиви в творчеството му. В голяма част от стихотворенията се стопява границата между болното/умиращо/мъртво тяло на партньора и това на лирическият субект. Усещанията, които изживява умиращото тяло, се прехвърлят върху живота. По този начин чрез смъртта сякаш двете тела се отъждествяват. Крайната фаза на това уподобяване е достигането до собствената смърт на живия.

Тялото по подразбиране е ограничено поради физическите си характеристики, чрез които съществува в света. Най-силното ограничение, което го характеризира, е неговият неизбежен край, но както подчертава Жорж Батай – „Две неща са неизбежни: не можем да избегнем умирането, не можем да избегнем и „напускането на границите“. Умиране и напускане на границите са впрочем едно и също нещо“ (Батай 1998: 139). От казаното става ясно, че смъртта е крайната форма на всяка телесност, но също благодарение точно на нея телесността успява да разшири, дори да заличи, своите граници. Посредством умирането телесността се доближава до граничността и преминава отвъд нея.

Гранична ситуация: борба

В определението за борбата като една от граничните ситуации К. Ясперс включва както постоянния процес на придобиване на различни блага, явяващи се материална основа на човешкия живот, така и непрекъснатата борба, развиваща се в самия индивид. Това непрестанно съмнение в себе си и породеният от него вътрешен конфликт, чиято цел е достигането до същността на това, което съм и което мога да бъда, са реализацията на борбата, която в поезията на Е. Ткачишин-Дицки се проявява чрез формите на „самонараняващото се“, „разчлененото тяло“ и „тялото на стиха“.

Споменатите форми на тялото са неговите варианти, чрез които то се опитва да се справи с натрупания труден опит. Различните типове деконструиране на тялото, представени чрез обсъдените тела, се явяват разнообразни подходи в борбата на поставеното в гранична ситуация тяло за преодоляване на получените травми, както и вид наказание за допуснатите в миналото грешки. Разчленяването и разлагането в поезията на Е. Ткачишин-Дицки са тясно обвързани с достигането до същността и изграждането на истински връзки със себе си и с другия.

Гранична ситуация: вина

Вината като част от граничните ситуации, представени в теорията на К. Ясперс, е силно обвързана с човека и е приета като невъзможна за избягване от него. Тя може да бъде преодоляна чрез осъзнато приемане на последиците и търсенето на възможност за пречистване от нея. Процесът на очистване, който тя провокира, е път към себепостигането. Образите на „тялото като поле на удоволствия“ и „тялото връзка с божественото“ в поезията на Е. Ткачишин-Дицки могат да бъдат приети като проявления на граничната ситуация вина и да се разглеждат като пътища към себепознанието.

Макар че противопоставянето на духовното и телесното още от античната и християнската концепция продължава и в съвремието, поезията на Е. Дицки обединява тези две категории, полемизира с тях и ги разглежда като две съставни части на човека, сякаш следвайки богословската идея, „че не трябва да се забравя, че цялото дело на Христовото възплъщение и нашето изкупление не е извършено по друг начин, освен в човешкото тяло и чрез тялото“ (Chmielewski 2008: 12).

Телесното в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки само по себе си не е възприето като по-нисше от духовното, а като негова съставна част, дори като път към сакралното. Мотивите за вината, греха и изкушението, очистиането и жертвата са общи мотиви, които присъстват и в творчеството на Е. Дицки, и в Светото писание.

За разлика от библейските текстове обаче, при Е. Дицки въвеждането на споменатите мотиви и образи често става чрез разговорна лексика, която ги полага в смисловото поле на неморалното и маргинализираното, и по този начин утвърдени библейски символи, образи и мотиви получават различно смислово натоварване. Такъв е например образът на райския плод, трансформиран у Дицки в „разголен портокал“ („29.“, Ткачишин-Дицки 2017: 42), който е способен да замести досега с Божественото – „търсеше Бог макар че преспокойно би я задоволил и портокал“ („30.“, Ткачишин-Дицки 2017: 60).

Високата иносказателност в творчеството на Дицки, действаща паралелно с формалната неконвенционалност на стиховете, поставя изследователите пред неразрешим проблем. Въпреки отделни очевидни податки, принципно изглежда невъзможно да се установят точните пасаж и степента на употребените в тях ирония и пародийни стратегии, които надграждат или направо модифицират буквалните послания в творбите. Интерпретаторът на поета е заставен да предполага къде и доколко в дадени стихови единици се простират иронични или

утвърждаващи междутекстови връзки, а на места дори пародия. В този смисъл поезията на Дицки дава заявка да остане егзегетическо предизвикателство за бъдещи критици и историци на литературата.

Натуралистичните описания в поезията на Е. Дицки на едни от най-интимните моменти от човешкото общуване не променят възможността тя да се разглежда като свързана със сакралното, защото религиозността не е само спазване на установените от религията правила, нито установяване или възстановяване на връзки с Бог, за вярващия е важно да живее тези връзки, тъй като „сам по себе си той е абсолютно несамодостатъчен, както абсолютно несамодостатъчен е и светът, който обитава“ (Риков 2020: 16).

Образите на тялото като поле на удоволствие и тялото, явяващо се връзка с божественото, у Дицки внушават идеята за греховността на телесното, а оттам и имплицитно тази за човешката вина, но едновременно с това се явяват необходимите условия за пречистването, целящо себепостигане.

Разгледаните проявления на тялото в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки са форми, чрез които то съществува в обсъдените гранични ситуации. Посредством тях то успява да надскочи своята ограниченост и да премине отвъд нея.

ТРЕТА ГЛАВА. „ВСИЧКИ ВЪЗМОЖНИ ТЕЛА“

Трета глава прави преглед на различните образи, чрез които Азът съществува в стиховете на Еугениуш Ткачишин-Дицки. Разглеждат се близки до лирическия субект образи, негови възможни идентичности, но също така и образите на майката, бащата, Бог, Норвид, рода, приятелите/ любовниците, които традиционно са тълкувани като други и чужди на него. Настоящият дисертационен

труд обаче приема тези образи като изграждащи лирическият Аз, като съставни части на неговата многопластова идентичност и не на последно място – като равностойни негови тела.

Взаимовръзката между тялото и идентичността е актуална тема през целия XX в. Желанията на тялото започват да се разглеждат самостоятелно във функцията им на носители на определени значения относно човешката същност именно в този период. Откриването на себе си е процес, който минава през търсене на корените, вглеждане в миналото и предците, разкриване на страстите и отдаване на желанията, експериментиране с тялото и осмисляне на връзката с другия.

Тези мотиви и проблеми, свързани с познанието и самопознанието на личността, намират ярко отражение в творчеството на Еугениуш Ткачишин-Дицки. Темата за идентичността е ключова в поезията му и чрез нея той, „опознавайки себе си и другите, припознава двойствеността, тройствеността и многообразието като различни ипостазии на своята интегрална човешка и творческа същност“ (Карагъзов 2017: 4). Представената в стиховете усложнена идентичност на лирическият субект е обектът на изследване на настоящата глава.

Лирическият Аз

Лирическият Аз в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки е аморфен. Съществува в множество различни взаимопораждащи се, а понякога и взаимоилюстриращи се образи. Нестабилността е негово перманентно състояние. Представената флуидост в определението на пола на Аза се асоциира с идеите на куйър теорията за непрекъснатия процес на създаване на идентичност.

Отъждествяването на поета с литературен образ усилва представите за разполагането му между реалността и въображението, а проявлението на образа

му в други стихотворения като поет допълнително подсилва връзката му с фикционалността.

Той е едновременно изоставено дете, но и баща-закрилник на своята болна майка, която не може да се грижи сама за себе си. Незавършеното пълно отделяне на сина от родителката води до неговото продължаващо идентифициране с нея и по този начин той „остава слят със своето безсъзнателно: той е своите собствени желания, импулси, идеи и няма чувство за тях като вътрешни обекти, на които не е задължително да се подчинява“ (Корно 2017: 46). Това твърдение подчертава важността на изследването на връзката син-майка и налага подробното анализиране на образа ѝ за по-цялостното разбиране на същността на Аза.

Майката

Стихотворенията на Еугениуш Ткачишин-Дицки изобилстват от алтернативни, често нелицеприятни образи на майката, която трайно присъства в различни проявления в творчеството му. Именно чрез вариативността им – грешница, светица, ранима, вдъхновител и съ-творец, войнствена, липсваща и двойствена – Е. Ткачишин-Дицки създава едно от най-пълните поетически превъплъщения на една конкретна многолика майка в полската литература.

Полската литература до поезията на Е. Ткачишин-Дицки сякаш е подчертавала само едната страна от връзката между Богородица и Исус, между майката и сина. Но поезията на полския поет разглежда това отношение в многостранността му.

Поетът с украински корени извежда нови конотации, свързани с образа на майката чрез движение от глорифицирането му към неговото индивидуализиране. По този начин той показва възможните му проявления, другостта му, като в същото време запазва и връзката му с традицията.

Бащата

Бащиният образ при Е. Дицки не е централен, а само функция, определяща жизненото поведение на сина. Бащата отсъства в най-ранните стихосбирки на Еугениуш Ткачишин-Дицки, но фигурата му се появява в стихосбирката „Име и белег“/„Imię i znamię“ (2011). С оглед на основните проблеми в творчеството му за паметта и идентичността, тази липса сама по себе си е важен мотив.

Отсъствието на бащата променя ролите в семейството, превръща сина едновременно в дете и партньор на своята майка, а тя, от своя страна, съчетава в себе си и женската, и мъжката фигура при изграждането на идентичността на наследника. Това усложнява половата идентичност на сина, който започва да експериментира в интимните си отношения, за да успее да опознае себе си. В тези си опити той прекрочва различни морални граници, установени от общността, но това е нормално при отсъствието на бащата, тъй като както Зигмунд Фройд отбелязва, традиционно бащата се свързва с логоса, тоест с нормите (вж. Фройд 1995), а липсата му води до връщане на човека към необузданото, първичното и поддаването му на примитивните желания. Отсъствието на бащата може да се приеме и за условие за продължение на Едиповия комплекс, характерен за ранните години от детския живот.

Отсъстващ, разпокъсан между полското и украинското, крайно агресивен, бащата в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е далеч от представите за закрилник, патриарх, гарант на семейна стабилност и уют. Ако продължим обаче идеята, започната още от образите на сина и майката, за тяхната божественост и експлицитното им уподобяване в някои от стиховете със Сина Господен и Дева Мария, то можем да приемем и образа на бащата като изискващ съпоставка с Йосиф. Подобна операция единствено подсилва негативните черти на мъжкия родител у Дицки.

Богът

В голяма част от стиховете на полския поет Бог е представен като близък на Аза, с когото той разговаря и когото моли да помогне на другите. Това застъпничество за хората имплицитно внушава идеята за отъждествяването на Аза със Сина Божии като по този начин Азът се превръща в посредник между Бога и хората.

Дистанция между Аза и Бога липсва. Връзката между тях се осъществява посредством тялото, за което Лешек, един от персонажите-компаньони, „казвал, че е от Бога за шпиониране“ („VII. Pan Gemlaburbitsky 5.“/ „VII. Пан Гемлабурбитски 5.“, Tkaczyszyn-Dycki 2022: 13). Тялото е изкушаващо и изкушавано. То разсейва чрез красотата си дори Бог, който, като вижда трима полуголи войници, не може да се съсредоточи и „твори наново началото и края на космоса“ („XXXI“, Tkaczyszyn-Dycki 1990: 19). По този начин Бог придобива човешки характеристики, които подчертават двупосочността на подобие – не само човекът е подобен на Господ, но и обратно.

Бог е вездесъщ. Той наказва, но Той прощава и вдъхновява. С Негова помощ лишеният от майчини ласки и подкрепа лирически Аз желае да стане поет. Чрез Бога лирическият субект се опитва да разбере повече за себе си и другите, защото вдъхновението произлиза от Бога и естествено води към Него.

Норвид

Образът на Норвид е важен за поезията на Е. Ткачишин-Дицки, тъй като размива и без това почти липсващите в нея граници между фикция и действителност. Норвид присъства както в стиховете, така и в придружаващите ги текстове,

написани в проза и оформени като отделни коментари и паратекстове. Присъствието му и в двата типа текстове подсилва усещането за авторовата игра с читателя и за възможността коментарите да бъдат разглеждани като част от художественото творчество на Е. Ткачишин-Дицки.

Норвид, подобно на Бог, изпълнява бащински функции в отношението си с лирическият Аз. Но докато биологическият баща се свързва повече с телесността, Норвид е духовен наставник на представения оформящ се поет. „Полският баща“, подобно на другите образи, натоварени с бащини функции, не осигурява стабилност в живота на майката и сина. Непостоянството и пасивността, чрез които присъства Норвид в част от стиховете, не отменят неговата важност за Аза, който риторично пита: „да започнеш живот/ отначало но изобщо какъв живот без Норвид“ („L.“, Tkaczyszyn-Dycki 2016: 52).

Родът

Лирическият Аз в поезията на Е. Ткачишин-Дицки се връща назад към корените си с надежда да намери в предците си стабилна основа за изграждане на своята идентичност, а чрез нея и да съгради наново самия себе си. Въведените чрез общото название род образи на бабата, дядото и предците са носители на миналото на Аза, на неговата наследственост и неговия произход, те са компоненти от идентичността му. Лирическият Аз е тяхно продължение, а те са част от него.

Изучаването на семейната история отвежда към фигурата на бабата. Този образ, традиционно положен в смисловото поле на уюта и съхранението на семейните ценности, в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е двойствен. От една страна, бабата увещава Аза да приеме полското, въпреки че в съзнанието му това се свързва с предателството, но от друга страна, тя подчертава другостта му и принадлежността му към различното, наричайки го „хахлач“.

Дядото е назван „разбойник“/ „мародер“. След откриването на тази дълго пазена от рода тайна това съществително име се превръща за Аза в най-важната характеристика на предшественика му.

Общуването между мъртвите предци и живия Аз размива установените граници и подлага на съмнение края, защото всеки следващ наследник се явява продължител на предходниците и тяхна гаранция за вечност.

Трудната за еднозначно дефиниране наследственост, която субектът притежава, го кара да иска да се върне във времето, когато не е знаел семейните тайни, свързани със сложната родова история. Родовият разказ обаче му е необходим, тъй като чрез него той достига до истинската си същност.

Приятелите/ Любовниците

Лирическият Аз се опитва да съгради връзката с другия, а мястото на този друг в творчеството на Е. Ткачишин-Дицки заемат приятелите/ любовниците. Множественото число на споменатите образи подчертава невъзможността в тази поезия да се поставят ясни граници между тях и налага анализирането им в общ план. Копнежът по цялост и завършеност на Аза затруднява разграничението между него и тях. Образите на приятелите/ любовниците не само се сливат, но и се превръщат в съставна част на Аза. Те телесно се срастват едни с други и стават взаимозависими. Любовникът от стихотворението „XII. 1.“ (Tkaczyszyn-Dycki 2022: 20) е физиологично свързан с Аза чрез пълната си връв, което го поставя в ролята на дете, нуждаещо се от другия, за да оцелее.

За важноста на отношението между тялото на лирическия субект и това на другите свидетелства експлицитното им отъждествяване – „и оставих приятелите си далеч оттук/ [...] / далеч оттук оставих своето някогашно/ и днешно тяло и

не се свързва с мен вече“ („XI.“, Tkaczyszyn-Dycki 2016: 13). Азът е другите и другите са Азът.

Не може да се постави ясна граница между отделните образи, обсъдени в настоящия текст. Те не само непрекъснато общуват помежду си и със света чрез своята телесност, но и посредством нея непрестанно променят своите граници, образувайки по този начин нови свои форми и обединения. Подчертаната телесност в отношенията помежду им е признак на силната им взаимна обвързаност и на необходимостта те да бъдат разглеждани заедно, подобно на отделните стихотворения на полския поет. Самостоятелният образ е непълен. Той е андрогинна половина, само едната съставна част от цялото.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. „ГРАНИЧНИ“ ПРОСТРАНСТВА

Четвърта глава се фокусира върху пространствата, оформящи както индивида в стиховете на Е. Ткачишин-Дицки, така и света, в който той пребивава. Анализът установява тяхната взаимосвързаност, което подчертава трудната идентификация на личността в поезията на полския поет и граничността като нейна иманентна характеристика.

Тази глава си поставя за цел да типологизира и анализира пространствата в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки и да проследи техните различни характеристики, да провери дали те са далечни, близки или дори тъждествени с тези на представения лирически Аз. Дисертационният труд изхожда от изказаната през 60-те години на ХХ в. теза от Морис Мерло-Понти за същественото значение на мястото за изграждането на личността, в която той изяснява, че „за да бъдеш тяло, трябва да бъдеш свързан с определен свят [...] нашето тяло не е предимно в пространството: то произлиза от него“ (Merleau-Ponty 2005: 171).

Изследването не се фокусира върху конкретните географски пространства (от районите на Люблин, Варшава и полско-украинското пограничие), споменати в обсъжданата поезия, а обръща внимание на обитаваните от лирическият Аз топоси на дома, стаята, тоалетната/ клозета/ и нужника, публичните домове, библиотеката, гарата, болницата/ психиатрията, църквата, града, гората и гробището. Терминът „гранични“ се използва в случая за назоваване на места, които по различни начини сближават противоположности като опозиционните двойки *вътрешно-външно, интимно-публично, сакрално-профанно, морално-неморално, защитено-незащитено, отворено-затворено*.

Чрез подход, включващ методи от полето на психологията, литературата и философията, текстът прави топоанализ на обитаваните от лирическият Аз пространства и опитва да открие влиянието им върху художествените образи.

Домът

Конотациите, които поражда домът в творчеството на Е. Ткачишин-Дицки, са нееднозначни. В част от стихотворенията той е напълно липсващ, в други е представен като постоянно обиталище на смъртта, понякога бива доброволно или насилно напуснат, друг път в дом се превръщат абстрактни понятия като „тревогата“ и „шизофренията“. Дом може да бъде дори стихотворението. Пространството на дома се явява едновременно самотно място, приютило майката и сина, но и пресечна точка за среща с другия, приятеля, който нарушава тази самота. Представеният дом в поезията на Ткачишин-Дицки е затворено пространство, което носи усещане за отделеност от света, но същевременно може да бъде приет и за отворен топос, доколкото търпи различни нахлувания отвън.

Всички тези нееднозначни и нееднородни форми на дома (заедно с неговите сходни и производни пространства – жилището и къщата) създават една разколебана представа за него и носят усещане за непрекъсната промяна и неустойчивост. Представен като сбор от различни, противоречиви малки пространства, които го създават, той изгражда у обитателите си чувство за фрагментарност и разпад. Домашното пространство в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е „гранично“ пространство, пресечна точка на крайности, което лишава обитателите си от усещане за стабилност.

Стаята

Пространството на стаята, макар и да е част от пространството на дома (жилището и къщата), заслужава отделно внимание, тъй като често в стиховете на Е. Ткачишин-Дицки е отразено самостоятелно. Чрез акцентирането върху стаята представеното домашно пространство сякаш се стеснява. Свива обема си все повече, за да достигне до все по-интимни физически, а чрез тях и духовни места от личната география на героя. Конкретизирането на личното пространство е акт на разкриване, разголване.

Най-честата конотация, с която в стиховете на Е. Дицки се свързва стаята, е смъртта. Нескончаемият процес на умиране на майката, протичащ в съседната стая, се превръща в един от постоянните мотиви в поезията му. Тази стая, пространство на смърт, се превръща в един отделен свят, в който самотно съществуват обитателите ѝ – майката и синът.

Една от нейните форми е светлата стая, която не е представена като реална и осъществена, а е положена в полето на въобразеното. За разлика от споменатата светла стая, която остава в полето на мечтаното, тъмната е реалността, в която лирическият Аз пребивава и към която се връща с всеки, само не и сам със себе си.

Стаята в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е представена и под формата на изоставената стая. Тя е насилствено напуснато пространство, като резултат от нахлуването на другите, на външните в нея.

Представените форми на стаята не са опозиция на формите на дома, а напротив – те се явяват продължение и конкретизиране на разгледаните вече варианти. Те свидетелстват за все по-задълбочено навлизане в дълбините на личния свят. Чрез дома и стаята, изложени в поезията на Е. Ткачишин-Дицки, домашното пространство сякаш все повече се стеснява, докато достигне до възможно най-интимното физическо място от човешкия бит, а именно тоалетната/ клозета.

Тоалетната/ Клозетът/ и Нужникът

В поезията на Дицки тоалетната има различни пространствени и културни/ цивилизационни измерения. Тя може да е външен селски нужник, клозет, част от жилището, болнична или обществена тоалетна, а също така и гаров писоар. При всичките си варианти в поезията на Е. Ткачишин-Дицки тоалетната е най-вътрешното пространство. Място, което най-отчетливо отделя индивида от външния свят и дори от света на най-близките обитатели на общността. В определени случаи обаче тоалетната е място за срещи със себе си и със себеподобните. Тя е поредното място, в което поетът противопоставя и преплита високото и ниското, превръщайки реалността в метафора.

Дали ще бъде част от домашното пространство или част от публичното – клозетът е място на взаимност. В него се осъществява и размишлението върху собствените постъпки и екзистенциалните проблеми. Това дава възможност той да бъде видян и като вид чистилице, в което човек достига до истините за живота.

Тоалетната и публичните домове са топосите в поезията на Е. Дицки, в които граничността и телесността се преплитат най-видимо.

Публичните домове

Пространството на жилището с неговите съставни елементи, представено в обсъдената поезия, се разширява до топоса на публичните домове. Множественото число, чрез което те функционират в това творчество, усилва усещането за *отвореността* на тези пространства. Те, от една страна, са свързани с *общото*, *публичното*, но от друга, именно в тях Азът допуска другия до своето *най-интимно* пространство.

Често ситуиран в „люблинските публични домове на своите приятели“, лирическият субект се показва като отворен за всяка връзка и възможност за отдаване. В тях Азът търси близост чрез плътската наслада, като не се ограничава само и единствено до срещуположния пол – „накланяйки палката си към / своя пол се оказа че сонет съм врътнал“ („71.“, Ткачишин-Дицки 2017: 83). Този тип (частни по същество жилищни имоти) са общи пространства, едновременно нечии и ничии, в които личността намира себе си.

Публичните домове като част от не-местата са пространства, които изграждат свят „на самотната индивидуалност, на мимолетното, временното и ефирното“ (Auge 1995: 78). В същото време обаче в поезията на Е. Ткачишин-Дицки те са и места, съхранители на спомените, пространства на паметта, тъй като в тях се запазват телесните усещания, които най-дълго пазят живи спомените за миналото. По този начин публичните домове се превръщат в „гранични“ пространства, топоси на парадокса, защото се явяват пресечна точка на *мимолетното* (произтичащо от характеристиката им на не-места) и *вечното* (функцията на местата на памет да съхраняват).

Библиотеката

В част от стихотворенията библиотеката е представена като гостоприемното пространство на Националната библиотека, което е винаги отворено за желаещите да влязат в него. Тази представа превръща библиотечния топос в константа в непредвидимия и изменящ се свят. По линия на гостоприемството, пространството на библиотеката напомня на публичните домове. Това нетипично сравнение не е безпочвено, тъй като библиотеката в тази поезия нееднократно имплицитно и експлицитно е представена като място на съблазън, пространство, в което можеш да изгубиш невинността си. Хуманитарната читалня на университетската библиотека се превръща в отправна точка на еротичните фантазии на лирическият Аз, където той среща обекта на своите желания. Библиотеката съсредоточава изкушението за знанието, а библиотекарката Ягодова провокира стремежа към познанието и опознаването на себе си и другия.

В миналото колекциите (от книги и пощенски марки) са били жизнено важни за човека, но в настоящето са представени като ненужни. Тази промяна може да се възприеме като проява на започнал вече процес на отказ от фикционалност и фокусиране върху реалността.

В творчеството на Еугениуш Ткачишин-Дицки библиотеката, книгите, писмата и некролозите се превръщат в пространство на преход от натрупания и споделения личен и колективен опит. Те материализират, отелесняват и съхраняват словото.

Гарата

Гарата е нищие място, което не може да предложи принадлежност на посетителите си, но именно това я прави пространство на множествена идентичност, в

което „се правим на плачещи пеленачета [...] / се правим на момчета излезли от приказките“ („XXXVII. Piosenka. 1.“ / „XXXVII. Песничка. 1.“, Tkaczyszyn-Dycki 1992: 14).

Гарата обаче е представена и като дом. Тя е домът на различните, временно станали еднакви. Затова единствено в нея лирическият Аз се чувства приет и само тя извиква у него желание за връщане в майчината къща.

По този начин гарата в поезията на Е. Ткачишин-Дицки се превръща в преходно място, пространство на мимолетни връзки, но и топос, извикващ спомени за най-интимните човешки представи, тези за дома.

Болницата/ Психиатрията

Формите, чрез които присъства болницата в творчеството на полския поет, имплицитно и експлицитно внушават различни библейски мотиви и с това преpraщат към топоса на райската градина Едем.

Болничното пространство отнема необходимостта от определяне на ориентацията, тъй като в него цари вече сътворен ред. Както в райската градина, така и в болницата съществуват забрани. Болничното пространство се превръща и във вид чистилице, в което, пречиствайки се, човекът търси Бога.

Психиатрията е представена като живо същество, дебнещ хищник, който отхвърля възможността за освобождение от себе си. Но самият изход от болничното пространство сякаш не е напълно желан, тъй като Азът вярва, че ще види „тъмнината/ в нейните начала и яркостта/ на зората от болничното легло“ („CVIII.“, Tkaczyszyn-Dycki 2010: 132).

Мишел Фуко нарича болниците, и в частност психиатриите, хетеротопии на отклонението, тъй като в тях „са поставени индивиди, чието поведение е девиантно по отношение на изискваната средна стойност или норма“ (Foucault 1984:

5). Топосът на болницата в поезията на Е. Ткачишин-Дицки не прави изключение. В него приют открива болният, традиционно разположен в периферията заради болестта си, която го прави различен. Поради състоянието си той се превръща в медиатор, намиращ се едновременно между два свята, защото „[б]олестта и времето, през което човек е болен, е гранично пространство: човек не е нито тук, нито там, целият му живот е в изчакване“ (DeMello 2014: 25). Противно обаче на традиционното възприятие за изолация на болния, на самота в болничното пространство, топосът на болницата в поезията на полския поет е място на сближаване с Бога, с майката, с другия и със света. То стои на границата между живота и смъртта, красивото и грозното, сакралното и профанното.

Църквата

Сакралното пространство в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е разслоено. За това разчленение свидетелстват множеството свещени пространства, представляващи различни католически ордени, в нито едно от които не присъства Бог. Големият брой сакрални места води до затруднено ориентиране на личността в заобикалящия я свят.

Църковният топос, уподобен на майката, се проявява чрез различни подварианти в поезията на Е. Ткачишин-Дицки, но никога не прекъсва напълно връзката си със сакралността. Подобно на майка, църквата също се свързва с гранични представи. Тя е пространствен медиатор между земното и божественото, точно какъвто е и представената родителка.

В употребата на асоциации с храма и църковната практика Дицки разкрива лир. субект като различен не само по отношение на етническата, езиковата, сексуалната и културната си същност, но и като носител на специфична християнска идентичност. Тази идентичност е в непрекъснат и непосредствен

контакт с проявите на полската католическа религиозност, но осъзната като отчетливо и дори конфликтно различна. От позицията на носител на униатска историческа традиция Азът директно окачествява реалността, осезавана в католическите храмове, като бароково натруфена и бутафорна (с реещи се „наникъде“ „барокови облаци“), безспорно безбожна (там „го няма Всевишния“). В този аспект както сексуалният контекст, така и религиозните мотиви у Дицки внушават неконформизъм и индивидуален, дълбоко осъзнат бунт срещу инерцията на общественото благоприличие.

Градът

Появата на града в творчеството на полския поет е своеобразен преход от родното, селското и провинциалното към чуждото, градското, столичното. Той е представен като място на общуване и обмен между хората, но и територия, осигуряваща анонимност, която позволява на човека да създаде или избере своя нова самоличност.

В част от стиховете градското пространство се стеснява до топосите на площада и улицата. Площадът, подобно на града, е положен в смисловото поле на еротичното и реактивира представите за властващ там разврат. Из него се лута обърканата младеж – жертва на похотливите възрастни.

Улицата, от своя страна, е място на скръб. Тя е преходно пространство, свързващо живота със смъртта, настоящето с миналото. Представена е и като място, разкриващо истината. На нея той среща бъдещите си любовници, но и се сблъсква с осъдителните коментари на другите. Тя е пространство на среща със социума и репрезентатор на обществените норми.

Градското пространство, традиционно асоциирано с кипящ живот, в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е представено като последно обиталище на тлеещите

болни, поддали се на изкушенията на тялото. Разгледаните негови варианти (площадът и улицата) подчертават усещането за приближаващия край, наподобявайки лабиринт без изход, в който градският човек непрестанно се лута, ситуиран между похотта и смъртта.

Гората

В част от стиховете на Е. Ткачишин-Дицки гората е представена като притегателно за Аза пространство, което се явява съхранител на личността му – „а вече ме тегли към гората/ към връщане към себе си“ („XXI. Epitalamium“, Tka-czyszyn-Dycki 2022: 33). Лирическият Аз на Е. Ткачишин-Дицки в цитираното стихотворение обаче не е ситуиран в самото горско пространство, а е представен като отдалечен от него. Това поражда внушението за отделянето на личността от реалната ѝ същност и за трудното ѝ съединение с нея. Гората като топос, пряко свързан с природата и първичното, е пространството пазител на автентичната човешка същност, чийто зов преследва Аза. Но той не преминава границата ѝ и остава блуждаещ в един непознат за него свят.

Горското пространство в поезията на Е. Ткачишин-Дицки е едновременно отворено и затворено пространство, граница между външния свят и вътрешността на Аза. То е място на укриване, но и на разкриване; топос на другостта, но и на връзка със себе си.

Гробището

Градът, гората и гробището са сред най-отворените и най-често срещаните в поезията на полския поет външни пространства. Гробището присъства в много от неговите стихове, тъй като творчеството му до голяма степен е подчинено на мотива за смъртта.

В поезията на Е. Ткачишин-Дицки то е обитавано едновременно и от живите, и от мъртвите. Превръща се в място на съ-съжителство. Телесността в тази поезия не е оразличаваща характеристика между живите и мъртвите, а напротив – тя е обединител на двата свята. Физиологичните нужди на живите се преплитат с физиологията на мъртвото тяло.

Гробищното пространство се превръща в по-значимо място от процеса на „умиране на психично болната майка от умирането с което/ се случва твоята и само твоята смърт“ („XLVI“, Tkaczyszyn-Dycki 1990: 46). Важността му може да се търси в това, че то е място, в което смъртта е споделено състояние между починалите. Не акцентира върху индивидуалната смърт, а се превръща в място, което отразява колективната смърт. Гробището е пространство на различни религиозни култове. То отразява културата, към която са принадлежали мъртвите. Превръща се в място на памет за определен народ.

Гробището е хетеротопично място, позволяващо едновременното случване на митичното и реалното в своите граници. То се намира във външното пространство, но и вътре в човека. Представено е като пространство с неточни координати, нееднородно и неограничено, което има ключово значение за творчеството на поета.

Идеята, че местата са тясно свързани с обитателите им и че те разкриват много за човешката същност, намира свой израз в твърдението на Мерло-Понти, че „[з]а душата тялото е родното ѝ място и матрицата на всяко друго съществуващо пространство“ (Мерло-Понти 1996: 173). Обвързаността на мястото с личността се открива и в преобладаването на затворените/ вътрешни пространства в поезията на Е. Ткачишин-Дицки, което подчертава, че представената другост (на Аза и другите) все още не може да бъде изложена напълно на показ. Едновременно

скрита и разкрита, тя е поредното свидетелство за двойствеността, характерна както за образите, така и за пространствата в обсъдената поезия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значенията и проявленията на тялото, както и тези на границата, за които дисертационният труд приема, че имат неразривна връзка, бяха обект на настоящото изследване. Проследяването и анализът им в поезията на съвременния полски поет с украински корени Еугениуш Ткачишин-Дицки бе неговата задача.

Централно за изследването бе разбирането, че телесността и граничността са форми на тялото и границата, техни активни действия, чрез които те се проявяват.

В отделните глави на труда бяха проследени различните проявления на техните отношения и бе доказана хипотезата, че телесността и граничността са взаимосвързани и допълващи се категории в стихотворенията на полския поет. В хода на анализа се подчерта обвързаността на обсъжданите понятия и с други проблеми от най-висш ред, като тези за идентичността и паметта, което наложи и тяхното обстойно разглеждане в отделните глави.

Изследването анализира и връзката на пространствата и образите и потвърди хипотезата, че двете категории са сходни по двойствения си характер и по флуидността на границите им, водеща до трудното им разграничение.

Прегледът на проблематиката насочи към схващането, че характерната за поетиката на Еугениуш Ткачишин-Дицки цикличност и повтаряемост (на структурно и съдържателно ниво) може да бъде разглеждана през различни теоретични дискурси и всеки път да разкрие нови и различни значения за

изследователя. Сама по себе си тя създава идеята за поезията като жив организъм, който непрекъснато расте и се развива, изменяйки своите форми.

Поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки представя един разкъсан, разчленен лирически Аз, в чийто микрокосмос винаги има липси. Той не може да преодолее състоянието на нужда (от стабилност, любов и близост) и не успява да се пребори с травмите. Единственото, в което е сигурен е неговата другост и опознавайки я се бори за приемането ѝ, както от самия него, така и от другите. Чрез характерното за поезията на Дицки преориентиране от националното към личното, от типичното към различното той успява да утвърди „идеологията на другостта“ и да я покаже като неразривна част от (общо)полското.

Използвана литература в автореферата

Батай 1998: Батай, Ж. *Еротизмът*. Прев. А. Колева. София: Критика и хуманизъм, 1998.

Бурова 2020: Бурова, А. *Метаморфозите на една културна утопия*. – В: *Средна Европа в три есета*. Съст. А. Бурова. София: Лектура, Бохемия клуб, 2020, с. 7–17.

Бътлър 2003: Бътлър, Д. *Безпокойствата около родовия пол*. Прев. Д. Захариева. София: Критика и хуманизъм, 2003.

Динева 2006: Динева, Г. *Човекът – кулминация в действието на творението като граничност* (Йоан Екзарх, „Шестоднев“). – В: *Известия. Том VI*. София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2006, с. 29–42.

Карагъзов 2017: Карагъзов, П. *Поезия на пограничиата и синтеза*. – В: Еугениуш Ткачишин-Дицки. *Това тяло можеше да бъде мое. 83 избрани стихотворения*. Прев. и съст. П. Карагъзов. София: Емас, 2017, с. 3–12.

Кирова 2017: Кирова, М. *Героичното тяло*. София: Кибеа, 2017.

Корно 2017: Корно, Г. *Отсъстващи бащи, изгубени синове. По следите на изгубената мъжка идентичност*. Прев. Л. Андреева. София: Изток-Запад, 2017.

Личева 2002: Личева, А. *История на гласа*. София: Фигура, 2002.

Мерло-Понти 1996: Мерло-Понти, М. *Философът и неговата сянка*. Прев. Б. Знеполски, С. Ковачев. Ред. А. Лозев. София: ИК „Критика и хуманизъм“, 1996.

Мерло-Понти 2000: Мерло-Понти, М. *Видимото и невидимото*. Прев. С. Деянов. София: ИК „КХ“, 2000.

Риков 2020: Риков, К. *Защото е на скрито... Християнският светоглед в творчеството на Атанас Далчев*. Люблин: UMCS, 2020.

Ткачишин-Дицки 2017: Ткачишин-Дицки, Е. *Това тяло можеше да бъде мое. 83 избрани стихотворения*. Прев. и съст. П. Карагъзов. София: Емас, 2017.

Фройд 1995: Фройд, З. *Нови уводни лекции в психоанализата*. Прев. Евразия. София: Евразия, 1995.

Хамзе 2021: Хамзе, Д. *Диалози с (не)моего тяло в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки*. – В: *Сборник доклади от годишна университетска научна конференция*. Т. 2. Велико Търново: Нац. воен. унив. „Васил Левски“, 2021, с. 173–194.

Auge 1995: Auge, M. *Non-Places Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London, New York: Verso, 1995.

Chmielewski 2008: Chmielewski, M. Ciało i duchowość. – *Ethos*, tom 21, nr 4, 2008, s. 47–57.

DeMello 2014: DeMello, M. *Body Studies An Introduction*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014.

Foucault 1984: Foucault, M. Of other spaces: utopias and heterotopias. Trans. J. Miskowiec. – *Architecture Mouvement Continuité*, October 1984, pp. 1–9.

Grigorowa 2013: Grigorowa, M. Fenomen kreacyjny pogranicza: efekty pograniczności w biografiach twórczych, historii i geografii literatury. – *Postscriptum polonistyczne*, nr. 1 (11), 2013, s. 79–93.

Jaspers 1970: Jaspers, K. *Philosophy Volume 2*. Trans. E. Ashton. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1970.

Merleau-Ponty 1964: Merleau-Ponty, M. *Signs*. Trans. R. C. McCleary. Chicago: Northwestern University Press, 1964.

Merleau-Ponty 2005: Merleau-Ponty, M. *Phenomenology of Perception*. Trans. C. Smith. London and New York: Taylor & Francis Group, 2005.

Olejniczak 2010: Olejniczak, J. Granice (w badaniach literackich). – *Anthropos?*, nr 14–15, 2010, s. 92–107.

Próchnicki 2012: Próchnicki, W. Pogranicza bez granic. – W: *Na pograniczach literatury*. Red. J. Fazan, K. Zajas. Kraków: Universitas, 2021, s. 35–50.

Ritz 1997: Ritz, G. Niewypowiadalne pożądanie a poetyka narracji. – *Teksty Drugie*, nr 3, 1997, s. 43–60.

Tkaczyszyn-Dycki 1990: Tkaczyszyn-Dycki, E. *Nenia i inne wiersze*. Lublin: Związek Literatów Polskich w Lublinie, 1990.

Tkaczyszyn-Dycki 1992: Tkaczyszyn-Dycki, E. *Peregrynarz*. Warszawa: Wydawnictwo Przedświt, 1992.

Tkaczyszyn-Dycki 2010: Tkaczyszyn-Dycki, E. *Oddam wiersze w dobre ręce (1988–2010)*. Wrocław: Biuro Literackie, 2010.

Tkaczyszyn-Dycki 2011: Tkaczyszyn-Dycki, E. *Imię i znamię*. Wrocław: Biuro Literackie, 2011.

Tkaczyszyn-Dycki 2016: Tkaczyszyn-Dycki, E. *Nie dam ci siebie w żadnej postaci*. Kraków: Lokator, 2016.

Tkaczyszyn-Dycki 2022: Tkaczyszyn-Dycki, E. *Inaczej nie będzie*. Kołobrzeg: Biuro Literackie, 2022.

Приноси на дисертационния труд

1. Дисертационният труд е първото българско изследване върху цялостното поетическо творчество на съвременния полски поет Еугениуш Ткачишин-Дицки.
2. Анализирани и систематизирани са голям обем емпиричен материал. За целта на изследването са преведени и интерпретирани от докторанта множество стихотворения, голяма част от които досега не са били обект на изследователско внимание.
3. Работата извежда значимостта на проблематиката не само за обсъденото творчество, но го поставя в по-широк контекстов план, фокусирайки се върху историоризиране на представите за тялото и границата в рамките на полската литература и култура.
4. Телесността е концептуализирана както през класическите модели на феноменологията на Морис Мерло-Понти, така и чрез съвременните теории, свързани с изследвания на пола и куйър изследванията.
5. Темите за идентичността и другостта са разгледани в контекста (и като пресечна точка) на телесността и граничността.
6. Въз основа на поетическите творби на Еугениуш Ткачишин-Дицки е представена съвременна интерпретация на средновековния образ на смъртта, както и алтернативен образ на майката на лирическия субект, който отчетливо се отличава от традиционния образ на майката в многовековната полска литература.
7. Създадена е метафорична картография на представените в поезията места и е направен детайлен анализ на обитателите им, чрез който се откроява тяхната взаимосвързаност.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Начева, В. Полемики за тялото в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки. – В: Ред. Дараданова, Е. и кол. *Полемики и избори. II Т. Литературознание. Културна антропология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024, с. 308–316.
2. Начева, В. Телесните прояви на другостта в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки. – В: Ред. Стоичкова, Н. и кол. *Гласове на другостта*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023, с. 163–169.
3. Начева, В. „Тялото“ на стиха между високото и ниското в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки. – *Филологически форум*, бр. 17, 2023, с. 18–30. [Достъпно на <<https://philol-forum.uni-sofia.bg/portfolio-item/philological-forum-17/>>].
4. Начева, В. Идеология на другостта: образът на майката в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки. – В: *Verba Iuvenium*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, бр. 4, 2022, с. 273–282. [Достъпно на <https://blogs.uni-plovdiv.net/verba-iuvenium/?page_id=507>].

Други публикации; преводи; участия в научни проекти, конференции и съставителска дейност

Пълен списък: <https://authors.uni-sofia.bg/AuthorPublications.aspx?id=da83051c-fe34-4927-93d6-f7fdefd438c1>